

nú obec je charakteristický vysoký stupeň verejnej účasti na kolektívnych akciách, festivaloch, oslavách ako i v sociálnych a kultúrnych kluboch. Interetnická nedôvera neznamená nedôveru k Slovákom ako takým, ale skôr voči politike Slovenskej republiky. Vzájomná medzietnická interakcia je pokojná, takže manifestovaná nedôvera nezodpovedá realite. Na druhej strane sú však odsudzovaní tí, ktorí sa jazykovo asimilovali, čo znamená, že svoje deti zapísali do škôl s vyučovacím jazykom slovenským.

Torsellova kniha je o jednej špecifickej komunite. Možno by sme však podobne „napísanú“ históriu a súčasnosť našli aj v niektorých ďalších obciach na Slovensku, v Čechách, na Morave alebo v Maďarsku. Zachytenie sociálnej zmeny cez premeny sociálnej štruktúry a dôvery sa ukázalo ako veľmi prínosné. Taktiež snaha o komparáciu skúmaných tém s ďalšími komunitami v rámci Slovenska ako i mimo neho (najčastejšie Maďarska) ponúka nachádzanie podobných i rozdielných charakteristík života vidieckych komunít v jednotlivých historických etapách ich vývoja. Torsello na opis zmeny využíva konkrétne ľudské príbehy, ale niekedy je nedôsledný. Príbeh ani jedného z jeho informátorov či jeho rodiny neprechádza všetkými témami ani obdobiami. Škoda. Ale aj napriek tomu som rád, že môžem napísať: Ak sa chcete dozvedieť o témach, ktoré nie sú v našej etnológii štandardne skúmané, a inšpirovať sa, siahnite po knižke Davide Torsella.

Roman Džambazovič

Davide Torsello: *Trust, Property and Social Change in a Southern Slovakian Village*

Münster, LIT Verlag 2003, 264 s.

Kniha Davide Torsella predstavuje materiálom bohatou, citlivou a historicky dôkladne podloženou štúdiu postsocialistické situácie

ve venkovských oblastiach Slovenska. Autor sa opiera o dlhodobý terénny výzkum ve vesnici ležící na okraji oblasti osídlené maďarskou menšinou na južnom Slovensku (okres Šaľa v Podunajské nížine). Datovou základňu jeho štúdie tvorí vedľa kvalitatívneho materiálu získaného rozhovory a zúčastneným pozorovaním řada historických prameňů a data z výběrového šetření provedeného samotným autorem. Zkoumaná vesnice se v minulosti nacházela v uherské části habsburské monarchie, avšak v roce 1918 se stala součástí Československa. Většina jejího obyvatelstva byla a zůstala maďarská, ale žije v ní i slovenská menšina. Z několika důvodů metodologické i osobní povahy však pro autora otázka etnicity není ústřední (srov. s. 2). Abych zmínila alespoň některá z témat vynořujících se opakovaně v celé studii, zajímají jej spíše sociální vztahy, hodnoty a důvěra; změny a kontinuita představ o sociální prestiži a významu vlastnických vztahů pro její dosažení; nebo změny a kontinuita ve způsobech vytváření sociálních vztahů a důvěry.

Díky svému detailnímu zaměření na jedno místo, jeho historii a současný vývoj Torsellova práce dobře zapadá do „holistické“ tradice rurální antropologie/etnografie ve střední a východní Evropě. Autor bohatě využívá literatury této školy, zejména studií o maďarském venkově (P. Bell, E. Fél a T. Hofer aj.), jak při vykreslování všeobecných charakteristik sociálního systému zkoumané vesnice, tak při specifických srovnáních. Důkladnost, s jakou se zabývá staršími příspěvky k této etnografii, včetně místních pramenů, silně podporuje dojem, že jde o velmi solidní studii. Zatímco jiné výzkumy západních antropologů provedené v témže regionu někdy postrádají historickou hloubku, Torsello intenzivně čerpá z regionálních i místních historických pramenů, a dodává tak své analýze dnešní situace výraznou diachronní dimenzi. Silné zaměření na vazby mezi minulostí a současností však mohlo mít také nezamýšlené metodologické důsled-

ky; výzkumník zřejmě získával informace od jistých skupin informátorů více než od jiných s tím důsledkem, že se vesnice a její obyvatelé jeví jako „tradičnější“, než ve skutečnosti jsou (k tomu více dále).

První část práce zaměřená na historii vesnice se zabývá zejména vlastnictvím půdy a systémy prestiže s půdou spojenými. V druhé kapitole autor popisuje defederalizaci vesnice a v následující třetí kapitole pak proces kolektivizace. Moc velkých pozemkových vlastníků byla na začátku kolektivizace značná a ani v jejím průběhu zcela nezmizela – někteří dřívější gazdové zaujali v novém uspořádání vedoucí místa. Moc místních vůdců však zásadně omezilo slučování družstev v polovině 70. let, které přinutilo obyvatele vesnice, aby v zájmu udržení kontroly nad svým každodenním životem a životní drahou vytvářeli a udržovali sociální vazby ve větších měřítcích než dosud.

V dalších kapitolách jsou přiblíženy procesy probíhající v postsocialistickém období. Čtvrtá kapitola, která podrobně rozebírá dekollektivizaci a majetkové restituce, dokládá přetrvávající význam družstva pro vesnické společenství a skutečnost, že nedošlo k obnovení moci dřívější vládnoucí vrstvy pozemkových vlastníků. Následuje pozoruhodná a dobře podložená pátá kapitola o domácí ekonomice, v níž autor zkoumá význam domácího zemědělství z ekonomického hlediska a také jako klíčovou oblast morálního života, ve které se odkrývají a udržují blízké osobní vztahy.

Ve zbývajících třech kapitolách (6.–8.) Davide Torsello přechází od témat pozemkového vlastnictví, majetku a práce k důkladnějšímu zpracování problému důvěry/nedůvěry a souvisejících sociálních hodnot. V návaznosti mimo jiné na Fredrika Bartha se zde hlásí k pragmatickému a interakcionistickému chápání hodnot i důvěry. Podrobně sleduje nesoulad mezi rovinou idejí a rovinou praxe, mezi slovy a jednáním. Jedním z jeho základních závěrů je ten, že nedůvěra a důvěra jsou strate-

gicky řízeny jako nástroje vyrovnávání se s nestabilitou. Lidé se podle Torsella nacházejí v situaci nejistoty, v níž není místo pro „slepou nebo absolutní důvěru“ (s. 219). Mnozí z nich dávají najevo svou nedůvěru k druhým lidem nebo institucím velmi hlasitě. V praktickém jednání však často utvářejí spojení s týmiž lidmi a institucemi, jimž pode vlastního vyjádření nedůvěřují. Nedůvěra tudíž není, jak se domnívali někteří autoři, nedílnou součástí postsocialistické *kultury*. Je spíše odpovědí na nestabilní podmínky, jež vytváří „závazky mezi aktéry, nikoli jakožto forma apatie nebo neaktivity, ale jako aktivní způsob vypořádání se s nejistotou a podmínkami všeobecného nedostatku“ (s. 219). Mnohoznačnost vznikající v prostoru mezi slovy a jednáním lidem pomáhá „zaujímat proměnlivé přístupy k sociálním vztahům“, stejně jako „střídat rejstříky strategií a chránit své volby před zhroucením osobních vztahů“ (s. 219).

Tuto argumentaci považuji za velmi přesvědčivou, mimo jiné i proto, že je v souladu se zjištěními, k nimž jsem dospěla během svého vlastního výzkumu na jihomoravském a jihočeském venkově (Haldis Haukanes. *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: Sociologické nakladatelství 2004). Torsellova kniha může být podle mého názoru velmi užitečná pro badatele zabývající se evropským venkovem obecně, nejen pro specialisty na postsocialistickou transformaci. Jak už jsem ovšem naznačila výše, projevuje se v ní zřejmě jisté zkreslení způsobené výběrem současných lidských pramenů, o něž se opírá. Z citátů a případových studií zařazených do textu lze usuzovat, že hlavní skupinu informátorů, s nimiž autor pracoval, tvořili převážně muži středního a vyššího věku. Zda tomu tak skutečně bylo, je obtížné zjistit; úvodní oddíl věnovaný metodologii je velmi stručný a neříká nic o možných zkresleních v materiálu získaném pozorováním a rozhovory. I tak mám za

to, že informace o mladší generaci z velké části chybí. Kniha by mohla být ještě zajímavější, kdyby věnovala více pozornosti mladým dospělým jedincům narozeným 15–25 let po kolektivizaci a jejich názorům na základní výzkumná témata. Do jaké míry sdílejí se starší generací kolektivní paměť kolektivizace? Jak se dívají na právě probíhající procesy sociální změny? Jak budují a udržují vztahy ke své rodině? Sdílejí sociální hodnoty střední a starší generace v oblasti představ o prestiži a důvěryhodnosti? ...

I přes tento nedostatek představuje práce Davide Torsella solidní a zajímavý příspěvek nejen k etnografii daného regionu, ale také k lepšímu antropologickému pochopení širšího tématu důvěry a nedůvěry jako základu sociálních vztahů.

Haldis Haukanes

(Z angličtiny přeložil -mrs-.)

Petr Lozoviuk: *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*

Pardubice, Fakulta humanitních studií
Univerzity Pardubice 2005, 189 s.

Kniha je pokusem mladého kolegy alespoň částečně zaplnit teoretické a metodologické vakuum české etnologie i českého národopisu (etnografie) a současně vyvolat diskusi k problémům, jimž se většina zdejší odborné obce, jak etnologické, tak národopisné (etnografické), již dlouhá desetiletí vyhýbá. Tento záměr konečně Petr Lozoviuk vtělil hned do úvodu své knížky. Jeho počín je proto třeba vítat a také chválit pro odvahu vstoupit na ošemetnou půdu oborové teorie a metodologie, ale i pro zřetelnou autorovu snahu vyjasnit si pomocí napsaného textu vlastní odborné problémy. Kniha je rozdělena na dvě části, z nichž první je věnována povýtce teoretickým a metodologickým problémům („Přístupy – historie, teorie a metodologie oboru“); ve druhé části („Případové studie“) autor nabízí čtenáři

svou aplikaci teoretických a metodologických východisek rozebíraných v první části knihy. Světlo světa tak spatřila první česká studie zaměřená výrazně na seznámení české etnologické a etnografické obce s některými aspekty moderní teorie a metodologie společenských věd.

Přinejmenším od poloviny 19. století nevzniká (a neexistuje) ve společenských vědách oborová teorie i metodologie nezávisle na jiných oborových teoriích a metodologiích – jednotlivé obory se vzájemně inspirují a také si vypomáhají. Tuto skutečnost je třeba mít na paměti při čtení Lozoviukovy studie; inspirací z jiných oborů – zejména z antropologie a sociologie, je daleko víc, což znamená, že teoretický i metodologický obzor každého etnologa či etnografa může být daleko širší a možná více vzdálený, než je obzor nabízený autorem. Jistým omezením Lozoviukovy argumentace je totiž skutečnost, že se v obecných otázkách hodně opírá o německy psanou literaturu a o českou překladovou literaturu; v posledních desetiletích ovšem vychází velmi mnoho důležitých studií v angličtině.

Každá podobná práce přináší i problémy, které odrážejí jak současnou názorovou situaci v oboru, tak i představy a názory samotného autora. K některým problémům tohoto druhu se pokusím připojit několik poznámek.

Hned první kapitola „Od národopisu k evropské etnologii“ otevírá problém chápání či vymezování badatelského prostoru, v tomto případě prostoru střední Evropy. Z textu se zdá, že Lozoviuk uvažuje o střední Evropě v historickém kontextu pojmosloví z doby před pádem tzv. železné opony – tedy z doby před koncem roku 1989. Tehdy se pojmem střední Evropa rozuměla oblast zahrnující Německo a Švýcarsko s Rakouskem (tedy tzv. země svobodného západního světa), zatímco Polsko, Československo, Maďarsko a Slovinsko se počítaly k východní, mocenské zóně Sovětského svazu a přeneseně k východní